

ŚLĄSKA SZTUKA SAKRALNA - zarys scenariusza

I . Miejsce

- nowy gmach Muzeum Śląskiego / poziom - 2/
- charakter - wystawa stała -jako jedna z pięciu stałych ekspozycji poświęconych historii, kulturze i sztuce Śląska.

II. Stratygrafia czasowa

- sztuka gotycka i nowożytna / XV- XVIII w./

III. Zakres merytoryczny, tematyczny itp.

1. Śląska sztuka sakralna postrzegana jako:

- element kultury górnośląskiej
- duchowe dziedzictwo Górnego Śląska
- świadek religijności miejscowej ludności

2. Ekspozycja obejmuje kolekcje sztuki sakralnej z własnych zbiorów Muzeum Śląskiego i Muzeum Archidiecezjalnego w Katowicach, które zostały przekazane w charakterze długoterminowego depozytu na tę wystawę. Są to dawne obiekty kultu z terenu Górnego Śląska i równocześnie wybitne dzieła sztuki w zakresie malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego.

3. Ekspozycja łącząc obiekty z obu instytucji nawiązuje do historii powstawania tego zbioru , który niegdyś tworzył całość. Był ściśle związany z początkiem działalności Muzeum Śląskiego i jej pierwszym dyrektorem prof. Tadeuszem Dobrowolskim. Zbiór ów gromadzony był wówczas z wielkim pietyzmem, jako element kultury górnośląskiej.

4. Prezentacja połączonych kolekcji zachowuje spójny charakter, buduje obraz duchowości Górnego Śląska i dziedzictwa Kościoła katolickiego i pozostaje świadectwem religijności ludności tego regionu.

5. Przedwojenny zbiór został wzbogacony nowo pozyskanymi obiektami. Całość ilustruje zagadnienia artystyczne wpisujące się w pojęcie *śląskiego sacrum*.

IV. Zarys historii prezentowanej kolekcji

Powstanie kolekcji ściśle wiąże się z początkami działalności muzeum powołanego do życia ustawą Sejmu Śląskiego z dnia 23 stycznia 1929 roku. Pierwszym dyrektorem i współorganizatorem muzeum został Tadeusz Dobrowolski, wybitny historyk sztuki i późniejszy profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Współpracując z Kurią Biskupią w Katowicach penetrował zasoby sztuki kościelnej na terenie Górnego Śląska, w wyniku których zgromadził cenny zbiór średniowiecznej sztuki cechowej, głównie w zakresie rzeźby i malarstwa. Decyzją Kurii Biskupiej od 1938 roku były przekazywane do zbiorów ówczesnego Muzeum Śląskiego w charakterze kościelnego depozytu, pozostając prawnie nadal własnością poszczególnych parafii. Jednocześnie kolekcja wciąż była powiększana dzięki zakupom muzealnym. Wśród nich należy wymienić unikatowe przykłady malarstwa tablicowego na Górnym Śląsku – dwie nastawy ołtarzowe. Oba gotyckie tryptyki – ze św. Mikołajem z około 1440–1450 roku i z przedstawieniem dwóch biskupów z 1510 roku – pochodzą z miejscowości Zarzecze. Związane z parafią św. Barbary w Strumieniu, stanowiły niegdyś wystrój dawnego kościoła drewnianego.

Niestety wraz z nastaniem wojny i po zniszczeniu przez hitlerowców w 1941 roku nowo wzniesionego gmachu Muzeum Śląskiego zbiór dzieł uległ rozproszeniu, a po zakończeniu wojny ocalała jego część była przechowywana w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu, które do 1950 roku nosiło nazwę Muzeum Śląskiego. W 1980 roku zasadniczy trzon przedwojennej kolekcji sztuki sakralnej został przekazany do zbiorów otwartego Muzeum Archidiecezjalnego w Katowicach – jako depozyt Kurii Biskupiej w Katowicach. Pozostała część zbiorów wróciła w 1996 roku do Muzeum Śląskiego. Po latach wojennych zawirowań i podzielenia tej kolekcji będzie ona ponownie zaprezentowana w całości.

V. Charakterystyka założeń ekspozycji

- * prezentowane obiekty są ściśle związane z wystrojem wielu kościołów, przeznaczone do kultu zbiorowego, rzadziej prywatnego.
- * zaświadczać o roli i znaczeniu religii w kształtowaniu tożsamości Górnego Śląska
- * wykonywane były na specjalne zamówienia do śląskich świątyń, głównie w warsztatach Krakowa, Pragi czy Wrocławia
- * prezentacja obejmuje zabytki sztuki sakralnej w zakresie malarstwa sztalugowego, rzeźby oraz rzemiosła artystycznego
- * nastawy ołtarzowe – głównie tryptyki z wyobrażeniem MB oraz świętych
- * rzeźba - przeważają różnorodne wyobrażenia Matki Bożej, Chrystusa, postaci świętych i inne sceny zbiorowe.
- * rzemiosło artystyczne – głównie naczynia oraz szaty liturgiczne
- * większość obiektów, głównie w obszarze sztuki gotyckiej, jest powiązana z miejscowościami, z których pochodzą, co pozwala wyłonić wspólne cechy stylowe lub warsztat. Przybliżają to specjalne mapki z zaznaczeniem konkretnych miejscowości.
- * dodatkowo ekspozycja została dopełniona fotografiami, głównie w zakresie architektury i malarstwa ściennego oraz multimedialnymi prezentacjami wybranych zagadnień związanych z malarstwem ściennym, architekturą śląskich świątyń czy nowymi odkryciami konserwatorskimi na terenie Górnego Śląska.
- * Ważnym i znaczącym uzupełnieniem obrazu sztuki górnośląskiej jest także multimedialna prezentacja wybranych obiektów z bogatych zbiorów Muzeum Śląskiego w Opawie, wpisujących się we wspólną historię Górnego Śląska.

V. Aranżacja przestrzeni wystawy

Warunki ekspozycji muzealnej nie oddadzą pełnej specyfiki obiektów, ale sposób prezentacji winien sprzyjać refleksji o funkcjach i sakralnej roli obiektów prezentowanych na wystawie. Narracja galerii ma pokazać, jak działał dany obiekt – nastawa ołtarzowa, rzeźba, w przestrzeni jako nastawa ołtarzowa, a jak funkcjonował mały dyptyk modlitewny czy inne obiekty jak relikwiarze, cyboria, kielichy

Zastosowano podział na style historyczne ze względu na ich stylistyczną różnorodność.

1. Sztuka gotycka, okres późnego średniowiecza, k. XIV- XVI w.

Sztuka gotycka dominuje ilościowo oraz jakościowo na ekspozycji. Jest świadkiem dobrego poziomu artystycznego obiektów kultu sakralnego na Górnym Śląsku oraz współpracy z ówczesnymi ważnymi ośrodkami artystycznymi.

Układ obiektów uporządkowano w ramach danej miejscowości bądź regionu, z których się wywodzą. Tym samym zaakcentowano zidentyfikowaną proveniencję obiektów, ich związek z określonym miejscem czy wystrojem świątyń rozszaniach na mapie Górnego Śląska. Akcentując miejscowości, w ramach których prezentowane są poszczególne obiekty, akcentujemy obszar/terytorium Górnego Śląska, gdzie występowała.

Sztuka sakralna na Górnym Śląsku wyrastała z najstarszych tradycji tego regionu, odzwierciedlała różnorodność wpływów kulturowych, jakim podlegała w odniesieniu do sytuacji politycznej lub społeczno-wyznaniowej. Podlegała ideologicznej „kolonizacji” kulturowej. Kontakty z Czechami, głównie w II połowie XIV wieku, następnie wpływy sztuki małopolskiej w XV wieku i śląskiej, w tym głównie Wrocławia, który był głównym ośrodkiem miejskim i artystycznym średniowiecznego Śląska. Także religijne uwarunkowania - konwersja katolicyzmu na protestantyzm w XVI w – wszystko to miało wpływ na charakter dzieł sztuki.

Górnośląska sztuka sakralna w XIV-XVI stuleciu nie wytworzyła własnego prężnego środowiska artystycznego lecz tzw. „prowincje” Europy były równie ważne kulturowo jak tzw. „główne centra”. Dotyczy nie tylko Śląska , ale także Prus Krzyżackich czy Pomorza.

Sztuka śląska, odchodząca od połowy XV wieku od inspiracji czeskich, nie powielala też wyłącznie wzorów niderlandzkich, przefiltrowanych przez malarstwo norymberskie lub południowoniemieckie. Jej specyfika z pocz. XVI wieku widoczna jest w licznych produkcjach okazałych, wielkoformatowych skrzydłowych retabulów, o rozbudowanej narracji, z kultowymi figurami w części środkowej oraz z bogatą dekoracją ornamentalną. To powszechne w regionie zjawisko dobitnie zaznaczyło się w ponadregionalnej panoramie sztuki północnoeuropejskiej. Mogło wynikać to z ważnych okoliczności historycznych, m.in. z potrzeby zaakcentowania religii katolickiej po wojnach husyckich czy podkreślaniu roli, prestiżu regionu w odniesieniu do dawnych ośrodków władzy na Śląsku - praskim dworem cesarskim czy wrocławsko-nyskim dworem biskupim.

Wykaz obiektów przyporządkowanych danym miejscowościom:

ZARZECZE

- MŚK/SzM/711-Tryptyk ze św. Mikołajem z Zarzecza, 1440, tempera, deska, 116x160 cm
- MŚK/SzM/712 -Tryptyk ze świętymi Konradem i Cyprianem, 1510, z Zarzecza, tempera, deska, 142 x 160 cm
- MŚK/SzRz/97 - Chrystus Zmartwychwstały, Zarzecze, pocz. XVI w. tempera, drewno, wys. 75 cm
- MŚK/SzRz/97 - św. Mikołaj, Zarzecze, tempera, drewno, pocz. XVI w. wys. 118 cm

KNURÓW

- MAKt 28 - Piękna Madonna, Knurów, 1420, rzeźba drewniana, polichromowana, wys. 113 cm
- MAKt 2 -Św. Anna Samotrzecia, Knurów ok. 1400, rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 85 x 48 cm
- MAKt 3 - Św. Wawrzyniec, Knurów , 1470-80 rzeźba drewniana wys. 103 cm

PRZYSZOWICE

- MAKt 121 -Madonna z Dzieciątkiem, Przyszowice pocz. XVI w. drewno brunatno bejcowane, wys. 75 cm
- MŚK/SzM/714 -Skrzydło tryptyku ze świętymi Piotrem, Pawłem, Dorotą, Katarzyną, z Przyszowic /awers/, 1440-50, tempera, deska, 107,5 cm
- MŚK/SzM/715 -Skrzydło tryptyku z Matką Boską Bolesną /rewers/ z Przyszowic , 1440-50, tempera, deska, 107,5 cm
- MŚK/SzM/716 -Skrzydło tryptyku ze świętymi Janem Chrzcicielem i Wawrzyńcem, z Przyszowic 1440-50, /awers/, tempera, deska, 63x49cm
- MŚK/SzM/717 -Skrzydło tryptyku Chrystus Bolesniwy z Przyszowic, 1440-50, /rewers/, tempera, deska, wym. 63x49cm

MOSZCZENICA

- MAKt 7 - Madonna, Moszczenica , 150-1610, rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 95 x 29
- MAKt 8 - Św. Jakub Starszy, Moszczenica, 150-1510, rzeźba drewniana, polichromowana, wys. 88

BZIE ZAMECKIE

- MAKt 25 -Madonna z Dzieciątkiem, Bzie Zameckie , k.XV w. rzeźba drewniana, polichromowana, wys. 110 cm
- MAKt 26 -Św. Paweł, Bzie Zameckie, k.XV w., rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 121 x 39 cm
- MAKt 27 -Św. Piotr, Bzie Zameckie, k.XV w., rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 116 x 34 cm
- MAKt 24 - Chrystus Zmartwychwstały, Bzie Zameckie, pol. XVI w., rzeźba drewno polichromowane

BEŁK

- MAKt 22 - Św. Dorota, Bełk, pocz. XVI w., rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 106 x 26 cm

- MAKt 23 - Św. Małgorzata, Bełk, pocz. XVI w., rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 108 x 26

SKRZYSZÓW

- MAKt 14 -Herma św. Katarzyny, Skrzyszów, ok. 1505, rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 37 x 25 cm
- MAKt 15 -Herma św. Doroty, Skrzyszów, ok. 1505, rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 35 x 21,5 cm
- MAKt 16 -Matka Boska z Dzieciątkiem z szafy ołtarzowej, ok. 1505, Skrzyszów drewno polichromowane, wys. ok. 112 cm

RYBNICKIE

- Kokoszyce** - MAKt 128 - Św. Anna Samotrzecia, Kokoszyce, XV w. (?), rzeźba drewno polichromowane, wym. 45 x 28,5 cm
- Leszczyny** - MAKt 6 - Chrystus Zmartwychwstały – figurka procesyjna z Leszczyn, ok. 1390, rzeźba drewniana, polichromowana, pełnoplastyczna, wym. 53 x 15 cm
- Wilcza Góra** - MAKt 46 -Obraz: Święta Rozmowa ze św. Mikołajem, Wilcza Góra, ok. 1440-1450, tempera na desce; wym. 127 x 96 cm
- Rój** - MŚK/SzRz/87 - Madonna z Dzieciątkiem, Rój pow. Rybnik, pocz./ XVI w., rzeźba, tempera, drewno, wys. 102 cm
- Boguszowice** - MAKt 39 -Obraz relikwiarzowy: Madonna z Dzieciątkiem, 1475, Boguszowice tempera na desce, wym. 36 x 28,5 cm

PIEKARY WIELKIE

- MŚK/SzRz/85 -Chrystus Zmartwychwstały, Piekary Wielkie, pocz. XVI w. tempera, drewno, wys. 74

OKOLICE BIELSKA

- Stare Bielsko** - MŚK/SzRz/103 -Zwieńczenie retabulum, Bielsko Stare, pocz. XVI w. tempera, złocenie, drewno, 185x173 cm
- Pszczyna** - MŚK/SzM/713 Skrzydło tryptyku ze świętymi Bartłomiejem i Wawrzyńcem, z kościoła św. Jadwigi w Pszczynie, 1479-1480, tempera, olej, deska, 77 cm
- Międzyrzecze Górne** - MŚK/SzRA/ 228-230 - Trzy deski stropowe z polichromią, z kościoła w Międzyrzeczu Górnym, pocz. XVI w. drewno, polichromia, tempera, wym. 279 x 39,5 cm, 60x38 cm, 285,5 x 24,5 cm
- Jasienica** - MAKt 37 -Tryptyk dwustronny: Madonna z Dzieciątkiem wśród czterech św. Dziewic, Jasienica, ok. 1500, wys. 141 cm, szer. śr 121; szer. skrz. 60 cm

OŚWIĘCIMSKIE

- Brzezinka** - MAKt 111/1-4: -Rzeźby: Cztery Św. Dziewice, Brzezinka, pocz. XVI w. drewno polichromowane, złoczone i srebrzone, wys. 34-36 cm, szer. 11,5-13 cm
- Miedźna** - MAKtKwatera witrażowa z Miedźnej, XV w. szkło, ołów

GRZAWA

- MAKt 43 -Obraz – Koronacja NMP, Grzawa 1460-70, olej na desce z gruntem kredowym, wym. 161,3 x 134,8 cm

ŁAGIEWNIKI WIELKIE k. Częstochowy

- MŚK/SzRz/99 -św. Szymon, Łagiewniki Wielkie pow. Lubliniec, ok. 1500, tempera, drewno, wys. 57,5 cm
- MAKt 29 -Św. Mikołaj, Łagiewniki Wielkie, pocz. XVI w., rzeźba drewniana, polichromowana, wym. 62 x 22 cm
- MAKt 30 -Św. Cyprian?, Łagiewniki Wielkie, pocz. XVI w., rzeźba drewniana, olichromowana, wym. 63 x 19 cm

KOSZĘCIN

- MAKt 5 -Herma Św. Mikołaja, Koszęcin, ok. 1500, rzeźba drewniana, polichromowana, wys. 45 cm
- MAKt 4 -Herma Św. Barbary, Koszęcin, ok. 1500, rzeźba drewniana, polichromowana, wys. 37 cm
- MAKt 334 -Św. Andrzej Apostoł, Koszęcin, ok. 1510, rzeźba drewniana, brak zachowanej polichromii; wys. 67,5 cm

- MAKt 336 -Św. Jan Chrzciciel, Koszęcin , ok. 1510, rzeźba drewniana, brak zachowanej polichromii; wys. 61 cm
- MAKt 335 -Św. Jakub Starszy, Koszęcin, ok. 1510, rzeźba drewniana, brak zachowanej polichromii; wys. 67,5 cm
- MAKt 333 -Michał Archanioł, Koszęcin, ok. 1510, rzeźba drewniana, brak zachowanej polichromii; wys. 89 cm

CZĘSTOCHOWSKIE

Biała - MŚK/SzRz/90 -Chrystus w świątyni, pocz. XVI w. Biała, woj. Częstochowa, tempera, drewno, wys. 68 cm

Miasteczko Śląskie - MAKt 9 -Tronująca Madonna z Dzieciątkiem, Miasteczko Śl. Ok. 1390, rzeźba drewniana, polichromowana; wym. 91 x 55 cm

Kościelec - MAKt 1 -Rodzina NMP, Kościelec, ok. 1500, rzeźba drewniana, polichromowana wym. 73 x 55 cm

OPOLSZCZYNA

Nysa - MAKt 1076 -Zaśnięcie Matki Bożej, Nysa, pocz. XVI w.; drewno polichromowane, wym. 43x51
- MAKt 570 -Adoracja Dzieciątka, Nysa XVI w., drewno polichromowane i złoczone, wym. 85 x 60

Otmuchów - MAKt 573 -Salvator Mundi, Otmuchów, XVI w. drewno niepolichromowane, wym. 72 x 28 cm

Jełowa - MŚK/SzRz/94 -św. Dorota, Jełowa pod Opolem, pocz XVI w.tempera, drewno, wys. 47,2 cm

OBIEKTY NIEWIADOMEGO POCHODZENIA

- MAKt -.....Piękna Madonna (popiersie), Śląsk , XV w., rzeźba drewniana, polichromowana
- MAKt -Matka Boska z Dzieciątkiem / z księżycem, drewno polichromowane
- MŚK/SzRz/95 -Głowa św. Jana Chrzciciela, pocz XVI w. tempera, drewno, wys. 8 cm

Rzemiosło Art. bez podziału na miejscowości (układ w gablotach)

2. Sztuka nowożytna XVI- XVIII w.

Prezentacja obiektów w układzie chronologicznym – bez podziału na miejscowości, których nie da się zidentyfikować – nieznana dokładnie proveniencja obiektów. Obejmuje malarstwo, rzeźbę, rzemiosło artystyczne ilustrując rozwój sztuki sakralnej , gdy dostojęstwo sztuki wieków średnich ustępuje miejsca nowożytności, która przyjmuje nowy styl . Sztuka nowożytna, rozwija swoje style - od renesansu aż po klasycyzm, który ponownie odnalazł natchnienie w antyku. W drugiej połowie XIX w. ustępuje miejsca sztuce nowoczesnej.

3. Sztuka XIX i pocz. XX wieku

Otwiera nowy etap, w którym kończą się dominujące style, a rozpoczynają tendencje, ugrupowania artystyczne oraz kierunki.

Prezentacja wybranych, nielicznych przykładów malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego odzwierciedlających dużą różnorodność stylistyczną sztuki sakralnej tego okresu – jako kontrast względem dominującej na wystawie sztuki gotyckiej, która opierała się na kulcie związanym z religią chrześcijańską.

4. Prezentacje medialne – dopełniające

- prezentacje wymienne tematycznie ilustrujące materiał nie prezentowany na stałej ekspozycji

- w pierwszej kolejności propozycja prezentacji kościoła św. Stanisława w Starym Bielsku z XIV wieku, jednego z najstarszych i najważniejszych zabytków w regionie, z monumentalną polichromią z okresu od gotyku po czasy rokoka oraz późnogotyckim tryptykiem ołtarzowym z początku XVI wieku z przedstawieniem legendy o Świętym Stanisławie. Tryptyk ów stanowi wyrazisty przykład wpływów

środowiska krakowskiego - namalowany przez "Mistrza Rodziny Marii" z Krakowa. Zwieńczenie tego ołtarza znajduje się w zbiorach MS.

- ważnym i znaczącym uzupełnieniem obrazu sztuki górnośląskiej winna być multimedialna prezentacja wybranych obiektów z bogatych zbiorów Muzeum Śląskiego w Opawie, wpisujących się we wspólną historię Górnego Śląska.

- kolejne propozycje prezentacji - m.in. architektura śląskich świątyń, malarstwo ścienne, najnowsze odkrycia gotyckich polichromii w Lubecku i Karchowicach i inne tematy

VI. Wykazy wszystkich obiektów – tabela zbiorcza:

- Muzeum Śląskie – zbiory i depozyty
- Muzeum Archidiecezjalne - depozyty